

„az öldökléssel hagyjanak fel s az elesetteket temessék el“ — mit a magyarok meg is tettek s a közös nagy sír fejfájára ezt irták:

„Hic caesi recubant Moschi quos Hunnus ut ense
„Fulmineo stravit sic contumulavit eosdem.“

Szóval az egész mű, bár nem az első rangú hősköltemények közé tartozik, eléggé érdekesnek mutatkozott, hogy ily rövid ismeretése e lapok hasábjain helyet foglalhasson s óhajtható, hogy valamelyik fordítónk az egész művet nyelvünkre tenné át.

SCHLAUCH LŐRINCZ SZATMÁRI PÜSPÖKNEK TÖRÖK JÁNOS ÁLTAL GYŰJTÖTT KÖNYVTÁRA.

Ismerteti: **Fraknoi Vilmos.**

II.

Áttérve a könyvtár latin és német régi nyomtatványaira, szintén chronologiai sorrendben ismertetjük a legritkábbakat.

1481.

Incipit tractatus quidam de Turcis prout ad presens ecclesia sancta ab eis affligitur. collectus diligenti discussione scripturarum a quibusdam fratribus ordinis predicatorum, qui etiam de tribus principaliter tractat. Primo de autenticatione scripturarum loquentium de presenti afflictione ecclesie. Secundo de culpis et causis huius afflictionis. Tercio de eius duratione et termino quantum videlicet temporis ecclesia ab eis affligetur.

Huszonkét kis negyedréti levél Góth betűkkel. Az utolsó lapon:

„Explicit tractatus collectus anno domini MCCCCLXXIII a quibusdam fratribus ordinis predicatorum . . . Impressus anno domini MCCCCLXXXI nurenberge per conradum zeninger.“ (Említi *Hain Repertorium Bibliographicum*. 15681. Brunet nem ismerte.)

A munka elején azon jóslatokat, melyek a törökök hódításaira vonatkoznak, magyarázza. Többi között *Methodius* jóslatait fejtegetve, kiemeli, hogy a török nem fogja az összes keresztény országot meghódítani.

Áll ez Franciaország és Angliáról. „Simili modo et tota germania, cum sub germania comprehenduntur plura regna, vt eciam alemania, vngaria, polonia, bohemia, norueia, suecia et dacia. Hec omnia regna iam sub tiranica persecucione turcorum per intestina bella plurimum cernuntur deuastata. Ex quibus concluditur quod predicta regna non sibi subiiciet turcus imperator.“

Áttérve a jóslatokra, melyek a török hatalom megtöréséről szólnak, egy uralkodóról, ki a kereszténységet a töbököktől megszabadítja: kimutatja, hogy „victoria et exterminium turcorum non fiet per presentem imperatorem fridericum tercium quia nulla autentica scriptura reperitur de eo ad bonum sed ad malum. non quod ipse sit causa omnium malorum in mundo sed quod sub suo regimine ista mala contingunt.“

Azután szól a magyar királyról. „Responsum fuit quod licet de rege hunorum siue vngarorum alique scripture faciant mentionem in dubium tamen vertitur an de presenti vel alio aliquo futuro tales scripture fuissent locute. Nam de tali rege hunorum sic scribitur. Lapis quidam triangularis ad modum silicis reprobatus fiet in caput anguli licet sue exterioris iste acerbitate ad eum opus fidei incomprehensus et irreputatus existat. hic pincerna aquila que illa vna cum rege hunorum plurimum proderit salutí christiane. In hac autoritate scribitur primo eius irreputatio quo ad alios, demum tamen eius parua potentia cum nominata pincerna aquila et rex hunorum. Pincerna imperii rex est bohemorum. Et quia presens rex vngarorum etiam existit rex bohemie, ideo pincerna dicitur et quia supremus elector imperii ideo aquila, et quia rex hunorum ideo et vngarorum. Unde per presentem regem vngarorum plures estimant terminari presentem afflictionem. Sed hec omnia manent in diuina dispositione cuius iudicia abissus.“

1487.

Sermones Michaelis de Ungaria predicabiles per totum annum licet breues.

Argentinae. 1487.

1488.

Thuroczi krónikájának augsburgi kiadása.

1496.

Tractatus de Ritu Moribus Nequitia et Multiplicatione Turcorum.

Hely és év nélkül. Harminez, kis 4-edrétű levél.

1498.

De thurcie destructione subuestioneque ac euulsione libellulus fatidicus mirabilisque et admirandus Sumptus et excerptus ex quodam mirabili tractatu quem quidam doctissimus virorum ac theologie doctor edidit atque composuit.

Hely nélkül. Az utolsó lapon az év. „Anno . . . christi MLXXXIII.“

Tizenegy, kis 4-edrétű levél.

1499.

De futuris christianorum triumphis in thurcos et sarracenos.

Hely nélkül. A végén áll az év „Anno . . . MCCCCXCIX.“ Huszonkét, kis 4-edrétű levél.

1499.

Sermones dominicales perutiles a quodam fratre Hungaro ordinis minorum de observantia.

Hagenau, 1499.

1502.

Das ist die abschrift von dem brieff Den der Hertzog von venedig Dem hochwirdigisten ju got vatter vnd herren herren Raymunden ausz gottlicher erbarmung des titels sant Marie Noueder heylgen Romischen kirchen priester Cardinalen vonn Gurgk durch ganntz Teutsche land des Bapstlichen stuls von der seyten wirdigisten Legaten. Von den durchleuchtigen Fursten vnd herrn herrn Leonharten Lauredon Hertzogen zu Venedig vnder der

pleyen Bulle ausgangen. was vnd wye vill Turcken er nider gelegt sein worden.

(Két ívrétű levélre nyomtatott újságlap. Hely és év nélkül. De kétségtelen, hogy augsburgi sajtó terméke, és 1502-ben nyomtatott. Egy bibliographiai munka sem említi. Valószínűleg unicumnak tekinthető.)

A velencei dógének 1501. december 4-én Rajmund bibornokhoz intézett levele, melynek címe a nyomtatvány élén áll, és a mely a törökökről tartalmaz tudósításokat. Az első hazánkról szól. „Wir haben ausz den brieffen vnser botschafft ausz Hungern jnhaltentdt derselben maiestat volck glucklich geschicht wider etlich orter der Turcken nit mit weniger frewd vernomen.“

Ezen a magyar királyi udvarnál levő velencei követnek 1501. november 18-án kelt levele, mint melléklet közöltetik. Adjuk mi is érdekes szövegét.

„Der durchleuchtigist König zu Hungern etc. Hat auff den funffzehenden tag des ob gemelten monats von dem wol gepornen Grafe Josa brieff gehabt darjnn angezaigt ist. wie das derselb graff mit seinem volck gerust zu Belgrad ausz vnd gegen der Seruey gezogen an das wasser Morua komen. dasselb wasser fast zu gelauffen vnd also grosz gefunden daz er von not wegen ein andern hab furnemen müssen. vnd also bisz an einen berg der die Albaney von der Seruey taylt vnd nit ferer gezogen sey. dan die wagen der rawchen weg halben nit weyter bringen mochten.

In solchem zug hat er sich mit seinem volck anfangs mit dem Turcken geschlagen vnd den meren tayl zu tod erschlagen etlich gefangen vnd die nach mallen erwirgen auff sollichen sig bey ob gemelten wasser vnd darneben alles tot schlagen vnd mit dez brant verbusten lassen.

¹⁾ so hinder dez hor waren von funff Turckischen Hauptlewt vnd den zwen Sune des Scanderbassa geweszt angesprengt worden die sich mit einander auch vermischet. die Turcken nider gelegen vnd ausz jn ein hauptmon genant Cerybassa mit zweyen andern gefangen worden . . .²⁾ Turcken die flucht geben haben.

Also ist gemelter Graff Jossa vnd die Hungern mit jrem hor wider gen Belgrad komen vnd mit jnen gebracht mer dan Tausent

¹⁾ Ezen kikezdés első sora el van vágva. — ²⁾ Itt három szó ki van szakítva.

gefangen person mit vil gutz vnd viche auch von Dorffern Marckten vnd Castellen verprendt ob funffhundert. der tod geschlagen anzahl nit wissenlich ist.

Nachmalen als die Venedigisch botschafft der Hungerischen Maiestat sollicher guten sachen halb gluck gewünscht. hat sein Maiestat gesagt das sollicher zug ain klainer anfang wer gegen dem so yetzo geschehen solt. den es wurden sich pald drew hor mit dreyssig Tausent mannen allein mit iren hauptleuten erheben zu bedencken wie es sich schicken. wan sein maiestat in aygner person auff sein. vnd sich daz gantz Hungerisz reich mit seiner Maiestat entboten werd.

Sagt auch dabey wie der durchlechtig Hertzog Hanns Coruin mit seinem volck vnnd ettliche taylor des Pfaltzgrafen volck in Bosznen gezogen war dan er nit vill volcks bedorfft vmb willen das da selbst die weg rauch, eng, und wenig pasz waren. also daz grosz volck nit vil schaffen mocht oder nutz mag sein.“

Ezt követik a keletről Velenczébe érkezett tudósítások, melyek hazánkra nem vonatkoznak.

1503.

Quadragesimale, Gemma fidei intitulum per quemdam fratrem Hungarum ordinis minoris de observantia ex conventu pesthiensi.

Hagenau. 1503.

1505.

Michaelis Hungari Sermones XIII. cum annotatione Thematum singularum dominicarum cum Passione Domini per fratrem Jacobum Gaudensem diligenter collecta. Coloniae 1505.

1506.

Quadragesimale Biga Salutis a quodam fratre hungaro in conventu pesthiensi fratrum minorum Hagenau. 1506.

1508.

Temesvari Pelbárt „Sermones pomerii de Sanctis“ című munkájának hagenau kiadása.

1509.

Ricoldi ordinis praedicatorum contra sectam Mahometicam non indignus scitu libellus.

Cuiusdam diu captivi Turcorum prouinciae septemcastrensis, de vita et moribus eorundem, alius non minus necessarius libellus.

A végén „Parisiis . . . Anno Christi . . . MDVIII quarto Cal. Dec.“

Hatvankét kis negyedréttű levél.

A 29. levélen:

Prooemium in libellum de moribus, conditionibus et naequitia Turcorum a quodam Christiano prouinciae Septemcastrensis diris in manibus Turcorum captiuo editum.

Leirja elfogatásának történetét, melyet így kezd meg: „Cum anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo sexto in obitu Imperatoris Sigismundi magna inter Hungaros et Alemannos exorta fuisset dissensio de creando rege, eo quod imperator legitimum successorem non reliquisset: Turcus magnus . . . partes illas intrauit . . . ea intentione, ut totam Hungariam vastaret, quod et fecisset nisi cuiusdam fluii inundatio . . . illi impedimento fuisset. Illa itaque intentione frustratus direxit aciem ad prouinciam ultramontanam, quae septem castra nominatur . . . Ea tempestate ego iuuenis quindecim vel sexdecim annorum eiusdem prouinciae, anno praecedenti recesseram de loco natiuitatis meae, et veneram in quoddam castellum siue ciuitatulam nomine Schebesch . . . studendi gratia.“ Ezen város ostrománál ő is fogságba jutott, és 1458-ig Drinápolyban rabszolgaságban élt.

A jelen munkának más kiadásai megvannak a bécsi császári és a budapesti egyetemi könyvtárban. (Ismerteti gróf Kemény József. Történelmi és irodalmi kalászkok. 1—9. ll.)

1512—13.

Nagy bibliographiai becsesél bír a laterani zsinatra vonatkozó bulláknak, hivatalos irományoknak, a zsinaton tartott beszédeknek gyűjteménye. Összesen 19 darab. Mind egykorú kiadások. Oly példányok, melyek a zsinati atyák között osztattak ki.

Ismeretes, hogy e zsinaton Bakocs Tamás bíbornok és esztergomi érsek is jelen volt és jelentékeny szerepet játszott. A jelen gyűjtemény több darabjában is találkozunk vele.

Ilyen az „*Oratio Reverendissimi D. Archiepiscopi Spaletensis habita in Prima Sessione Lateranensis Concilii.*“

A beszéd tárgyát a törökök részéről fenyegető veszély képezi. Élénk színekkel ecseteli a magyar korona déli részein a lakosok szenvedéseit. „*Adest et locupletissimus testis amplissimus, totius Hungariae primas Archiepresul Strigoniensis, qui proximis his elapsis diebus intellecta immanissima eorundem inuasionem in nostrates Dalmacie, Illiriae, Croaciae, Pannonie, immo totius religionis Christianae statum amarissime deploratus est.*“ E hely kétségkívül a prímásnak a zsinati atyák előtt tartott beszédére utal.

A zsinat második ünnepélyes ülésén, 1512. május 14-én, az egyházi beszédet De Vio Gaietani Tamás, a Domonkos-rend főnöke tartotta, ugyanaz, ki néhány évvel utóbb mint bíbornok és pápai legatus hazánkba és Németországba küldetett.

A beszédet a szónok egyik rendtársa csakhamar nyomtatásban közrebocsátván, Bakocsnak ajánlotta. Az ajánló levélben kiemeli, hogy ugyanazon ülésen, a melyen a beszéd tartatott, a magyar prímás mondotta az ünnepélyes szent misét.

„*Perquam libenter feci — írja többi között — ut et illa (oratio) tui nominis inscriptione illustrata, maiore autoritate in publicum prodiret, tantique viri presidio esset munitior, et mee erga te observantiae ac venerationis magnitudo hoc primo testimonio innotesceret. Sed et aptum visum est, cum illius diei ceremonias coniunctim egissetis, ut non separatim in ora hominum perueniretis; quanquam tua virtus et autoritas multo maioribus et grauioribus rebus celebritatem promerita est. Scimus enim tuus in urbem aduentus quantam spem laetitiamque bonis omnibus attulerit . . .*“ A török ellen indítandó hadjáratról szól. „*Sed de iis satis. Melius enim longe tu quam ego, aut quisquam, hec nosti et cogitasti quippe qui a puero acceptas contra Turchos inimicitias et ab incunabulis susceptam sanctissime fidei tutelam et defensionem adhuc perpetuam retinui, proptereaque in hanc urbem venisti, ut pacatis uniuersis, non solum iis partibus que fidei sunt consuleres, sed etiam illis que infidelitatem et discordiam alunt, vehementissime te opponeres.*“

A zsinat ötödik ülésén, 1513. april 25-én, a modrusi püspök, és a hatodik ülésén 1513. júnus 17-én Delrio Boldizsár cesenai főesperes ismét a törökök elleni hadjáratot választották beszédeik tárgyává.

Vége e gyűjteményből megemlíjtük egy négy levélből álló kis nyomtatványt, mely a zsinat által választott bizottságok tagjainak névsorát tartalmazza. Az első „Deputatio pro rebus pacis universalis componende inter Principes christianos, et pro extirpatione Scismatis.“

Nyolcz tagból áll, kik között a második helyen van „Reverendissimus dominus Strigoniensis.“

1514.

Ein gros wundertzaychen das do geschehen ist durch das Creutz, das ain Cardinal hat auszugeben in dem gantzen Ungerischen Landt wider die Turcken.

A címlapon vitéz képe, kezében lobogóval, melyen a fészület látható.

A szöveg élén: „Auszug aus ainem brieff von Ofen der an dem XXV tag des Monadts May in Wienn geantwurt ist, und am Vierten tag Junii gen Augspurg.“

Három kis negyedréti levél. Sine loco et anno. (Kétségkívül 1514 végén Nürnbergben, Gutknecht nyomdájában jelent meg.) Ezen kis munkának hat különböző kiadását ismerjük. A példányok igen ritkák. A jelen kiadásnak még csak egy második példánya ismeretes, melyet a müncheni kir. könyvtár bír.

1515.

Neue zeitung wie vnd welcher gestalt Kaiserlich Maiestat mit sambt den Künigen von Ungern vnd Polen. Am Sechzehenden tag Julii. Tausend Fünffhundert Fünffzehne. Zu Wienn eingeriten ist. vnnnd Was sich aldo verlauffen hat.

A címlapon a császári kettős sas. Hely és év nélkül. Kis 4-edréti hat levél.

Ezen újságlapból több különböző kiadást ismer a bibliographia. De a példányok igen ritkák. A budapesti könyvtárak egyet sem bírnak.

1517.

Opusculum de laudibus et uituperio Vini et Aquae Valentini Cybelei, Canonici Ecclesiarum Quinqueecclesiensis et Albensis.

A colophon: „Hagenau ex Academia Thomae Anshelmi mense Julio. Anno M. D. XVII.“

Kis 4-rétű 28 levél.

Az igen ritka munkácska élén ajánlólevél áll: „Reverend. Domino Dn. Georgio Episcopo Quinqueecclesien. Cancellario Regis, Valentinus Cybeleius Canonicus Albensis sui humillimam Commendationem.“ A végén: „Ex Alba Regali. Pridie idus Januarii.“

Írja, hogy mielőtt a munkát sajtó alá adná, az ő ítélete alá akarja bocsátani.

„Te iudicem et arbitrum exposco, qui et solus mihi loco multorum es, et qui iustissimus ac alter Aristides vel Bochorus, alte Rhadamanthus et Minos ab omnibus habearis . . . Non enim vereor quia cum mihi pater et tanquam deus sis, ne fauore inductus alteri aduersario meo iniuriam facias. Nec quia cum mihi adeo seuerum quandoque te exhibeas rarius in colloquium admittendo, ob hoc existimabo ut si iustiozem habuero caussam, me tanquam prophanum repellas.“ Kilátásba helyez nagyobb irodalmi munkákat is. Kéri, hogy úgy fogadja ezt „ut etiam minoribus (quae in posterum emersura sunt) aditus ad te veniendi non intercludatur.“

Azután a 4-ik lapon, következik a munka, ily külön czímmel:

Declamatio Valentini Cybelei de vini et aquae potoribus, utrum hi vel illi laudabiliores sint. Ubi nonnulla de Vino et Aqua, quatinus utraque secundum suos gradus, vel ad laudem vel vituperium tendant, inseruntur; ad Dn. Ladislaum Macedonium Archidiaconum et amicum.“

Ehez intézi az értekezést, melynek megírására mi indította őt, maga beszéli el. Közöljük az erre vonatkozó helyet, minthogy érdekes világot vet az azonkori életre és viszonyokra.

„Memini cum nuper Quinqueecclesiis in domo Reverendi domini Michaelis Doctoris Vicarii inter coenandum quaedam inter nos discreptaciunculae tractarentur. Et inter caeteras mentio fieret de natura et obseruatione accentuum . . . Nec tamen satis intelligeremus, quomodo iidem ipsas dictiones moderarentur . . . Et perinde

pollicitus essem tibi me missurum facile modum quomodo et obseruari et intelligi possent . . . prout ipse ab Aldo acceperissem. Quare . . . collegi hic quedam de iis ut sequitur. Accentus esse decem numero, videlicet acutum, grauem, circumflexum. Caeterum, dii boni, Ecce occurrit mihi questio a te in principio proposita de aquae et vini poteribus, utrum hi aut illi laudabiliores sint; et utrum poetarum quispiam repertus sit qui vino abstinuerit.“

Ezt a kérdést tárgyalja munkájában; szólván a bor és víz hatásairól; a részegségről és mértékletes élvezetről, a mely utóbbit ajánlja és magasztalja. Több példát hoz fel kiváló férfiakról, a kik a bortól megtartóztatták magokat; köztük Bornemissza Jánost. Adjuk az érdekes helyet, mely róla szól.

Nosti tuipse egregium illum et uenerandae canicie senem Joannem utriusque regis nostri nutricium, quem tota Pannonia, quia uino careat et abstemius sit, Bornemyssa vocat, quam agili sit corpore quam sana mente, ut qui cum duorum fere seculorum homo sit, non tamen in illo aspicias quod oculi eius caligent, aut aures grauitur audiant, aut capilli fluant, facies in turpem pallorem mutetur, dentes minuantur, cutis arescat, pectus suffocetur, quod tussi cachinnet aut genua trepident, aut tali et pedes tumore inflentur. Cum tamen si illum currentem aspicias, diceres uix duorum esse lustrorum hominem, nisi canicies monstraret, que homini in senectute est propria et naturalis, in quo nec virtutes corporis sensitivae minui incipiunt, nec sapientia crescere desinit, qui et in grauitate morum adeo maturus est in reprimendis vitiis fortis, in constancia et autoritate precipuus, in uerbis dulcis et affabilis, in sententiis sapiens et subtilis, in aetate ac mente honorabilis, in consilio prudens, in animo non pusillanimis aut formidolosus ut nullus sit qui eum uidens non statim vel in admirationem vel in suas laudes sponte prorupat, eiusque naturam non extollat, nisi enim laudatissimi illius senis et abstemii temperantia cum sobrietate coniuncta, nisi maturum consilium cum fortitudine et audacia superiore anno fuisset, nulli dubium est quin actum erat non solum de nobilitate, sed certe de tota patria, dum furiae illae infernales Cruciatorum gens nihil preter crucem christianum habens in uino et sanguine ratione demersa baccharetur, et more ferarum saeuiret Georgium Siculum ducem suum et beluam illam mero spumantem et temulentum Belial sequens, Christum blasphemans et negans sub quodam religionis et

bonitatis pretextu, innocentiam extirpans, solam crudelitatem summam virtutem credens, cui sceptrum regium et administratio impii deberetur. Cum enim iam fere Hungaria in gladio et sanguine occupata Budam regiam sedem expugnare moliretur et castra ad primum ab urbe lapidem locasset hoc solum et extremum sui laboris opus credens, quod regem iam senio confectum cum liberis Ludovico rege et Anna regina interceptisset, nec amplius inveniretur qui pro rege et patria se opponeret. Ecce hic solus abstemius senex herculeam audaciam resumens, canumque caput deuouens cum hydra multorum capitum belua bellum suscipit, solus sobrius cum bacchanalium exercitu inter merum et sanguinem fatigato congregitur, et victor euadit, ac patriam et reges sua virtute a tanto periculo liberat, dignus certe qui instar numinis coleretur, et non solum laurea vel querna sed aurea profecto corona insigniretur.

1518.

Richardi Bartolini Perusini Oratio, ad Imperatorem Caesarem Maximilianum Augustum ac potentissimos Germaniarum Principes de expeditione contra Turcas suscipienda.

A colophon: „ Augustae Vindelicorum. Anno salutis MDXVIII duodecimo Kalendas Octobres.

1518.

Richardi Bartholini viri eruditissimi de conuentu Augustensi concinna descriptio rebus etiam externarum gentium que interim geste sunt cum elegantia intersertis. M.DXVIII.

(Hely nélkül.)

Érdekes a mit az augsburgi gyűlés tárgyalásainak elbeszélése előtt, a magyarországi állapotokról feljegyez: „Dum hec tractarentur fama attulit principes Pannonie intestinis odiis, non sine magno regni discrimine laborare. Nam cum dieta etiam a Rege indicta fuisset; et inter cetera decretum ut Episcopus Vesprimiensis ¹⁾ de rebus a se contra Thurcas per tot annos gestis deque pecuniis ob eam causam expositis: rationem redderet, ipse indignabundus cum valida militum manu unde venerat reversus est, et ut Regnicolas omnino

¹⁾ Beriszló Péter.

molestaret meditari ocepserat, paulo post et palatinus Danubium, ignorantibus cunctis quo esset profecturus, traiecit. Propterea Balbus vir egregie doctus Pannonum regis orator apud cesarem instabat, ut etiam Pannonicis rebus componendis operam daret, hortabaturque pro virili, ut ad vicina Pannonie loca se quamprimum conferret, fore autem ut Cesaris adventu omnia in meliorem statum redigerentur.“

1519.

Breuiarium secundum ritum ac morem sancti Benedicti de observantia secundum rubricam sacri monasterii montis pannonie et totius vngarie accuratissime recusum. Venetiis. MDXIX. (Számos fametszettel.)

Hihetőleg unicum: Knauz Nándor „A magyar egyház régi mise- és zsolozsmakönyvei“ című munkájában (Esztergom. 1870) nem említi.

1522.

Verzeichnusz ausz was vrsachen der künfftig Reichsztag auff Egidij nechst fürnemlich auszgeschriben. Darauff dann die Stennde des heyligen Reichs, sonderlich wieder grausamen ernstlichen fürnemen des Türcken zu begegnen. Wie auch auff angezaygt maszs ein gemeiner Anschlag fürzumen (sic) vnd zu bewilligen sey, mitler Zeyt zuberat-schlagen, zubedencken, vnd auff demselben Reichsztag nach erforderung der grossen eyll und notdurfft fürderlich vnd entlich zu beschliessē haben.

Hely és év nélkül.

Egész ívrétű 4 levél. Igen ritka nyomtatvány, melyet egyik budapesti könyvtár sem bír.

1522.

Joannis pannonii episcopi quinqueecclesiensis poetae et oratoris clarissimi panegyricus Jacobo Antonio Marcello patritio Veneto.

Bononiae. 1522.

A munka élén ajánlólevél áll: Amplissimo Patri et Domino Domino Francisco Vardensi Episcopo Transylvano dignissimo Adrianus Volphardus Transylvanus Protonotarius.“

1526.

Die Abschrift ausz dem Original so der Türck sampt dem König von Cathey vnd Persien allen Christlichen stenden des Römischen Reychs geschriben haben.

Des Königs von Hungern Sendbrieff an Kayserlich Statthalter vnd Regiment Zagesagter bilff gegen Türkischer Tyranney merung etc. betreffend.

Hely és év nélkül.

1526.

Newe zeittung wie es mitt der schlacht zwüschen dem König von Vngern vnd dem Türkischen Keyszer ergangen.

Item Wie der König von Ungern vmb ist kommen.

Item Wie der Türke die statt Ofen erobert Vnd wie Graff Christoffell Kriechisch Weysenburg wider jngenommen hat.

Item auch Wie Ferdinandus das Königlich Schwert ausz Behem empfangen hatt, Vff Symon und Jude abendt.

Anno M. D. XXVI.

A címlapon kis kép, mely csatázó magyarokat és törököket ábrázol.

Tartalmára nézve megegyez azzal az újságlappal, melyet a Könyv-Szemle 1876-iki folyamának 12. lapján ismertettem. De ettől eltérő kiadás.

1526.

Hernach volgt des Blut hundts der sych nennedtein Türkischen Keiser gethaten so er vnd die seinen nach eroberung der schlacht auff den XXVIII. tag Augusti nechstuergangen geschehen an vnsern mitbrädern der Vngarischen lantschafften gantz vmenschlich triben hat vnd noch teglichst at.

Hely és év nélkül. Tartalmára megegyez azzal az újságlappal, melyet az imént idézett helyen ismertettem. De szintén egészen más kiadás. Két kép van ezen, melyet amaz nem bír.

A címlapon égő városban törökök magyarokat konczolnak fel. Az utolsó lapon pedig három török csecsemő gyermekeket tart kezeiben, és ezeket kardjára tüzi. Valószínűleg unicum a jelen példány.

1526.

Zwey schöne Lieder. Das Erst: von dem König von Ungern wie Er vmbkommen ist.

Das Ander: Wie sich ein Junger Gesell von seinem Hertzlieb scheyden thuet.

A végén: Zu Augspurg truckts Matthéus Franck. Év nélkül.

Tizenhatodréti 8 lap. A címlapon kis kép, mely csatázó magyarokat és törököket ábrázol. Egy német bibliographiai munka sem ismeri. Valószínűleg unicum.

A MAGYAR MEMZETI MÚZEUM HÉBER KÉZIRATAI.

Közli: Dr. Kohn Sámuel, rabbi.

(Vége.)

A szt. irás többi könyvéhez való, többnyire nem szó szerinti, hanem inkább magyarázó és számtalan legendát tartalmazó, chaldeus fordítás még sokkal elhanyagoltabb állapotban van az Onkelós-énál¹⁾ Itt az eltérő olvasások sokkal számosabbak és lényegesebbek, mintsem abban. E tekintetben kéziratunknak az öt megil-láh-hoz való, „nekuddáh“-kkal szorgalmasan ellátott targúm-a főképp pedig az Esther-könyvéhez való targúm-s'hênî²⁾-je, nagy tudományos érdeket vehet igénybe.

Ugyanez, csak hogy még sokkal nagyobb mérvben, áll a kéziratnak Rashi-féle magyarázatáról. Rashi, mint a szerzőt teljes nevének: Rjabbî Shelómóh Jischákî kezdő betűi szerint megrövidítve szokták nevezni, 1040-ben Troyes-ben Franciaországban született.³⁾ Ő a thalmud-utáni zsidóságnak egyik leghíresebb és leg-

¹⁾ L. Zunz, die gottesdienstlichen Vorträge d. Juden (Berlin, 1832.) 5. fejt.

²⁾ Azaz: második targúm. Ezen könyvhez t. i. két különféle targúm létezik; kéziratunkban csak ezen második, sokkal bővebb targúm áll.

³⁾ Életét s tudományos tevékenységét legalaposabban írta le Zunz a „Zeitschrift für die Wissenschaft des Judenthums“ I. köt. 2. füzet. V. ö. ugyanannak „Zur Geschichte und Literatur“ (Berlin, 1845.) 62 l. folyt. és Graetz i. h. VI. 77 l. folyt.